

MR. J.G.J. RINKES

Opzegging van distributieovereenkomsten

HR 3 december 1999, NJ 2000, 120

DOSSIER

2

Nr. 44 / december 2000

De problematiek van opzegging van duurovereenkomsten heeft al verschillende malen geleid tot uitspraken van de Hoge Raad: de centrale vraag daarbij is welke voorwaarden moeten worden gesteld, wil opzegging rechtsgeldig zijn. Deze vraag houdt – kort gezegd – in wanneer een opzegging van een duurovereenkomst het beoogde resultaat heeft. Bij opzegging beoogt de opzegger namelijk beëindiging van de contractuele relatie te bewerkstelligen zonder aansprakelijk te zijn voor de schade welke uit de opzegging voortvloeit voor zijn wederpartij. Ingeval sprake is van aansprakelijkheid tengevolge van de opzegging, zal de partij die opzegt schadevergoeding moeten betalen aan de andere partij; commercieel gezien zal de opzeggende partij dat zoveel mogelijk willen vermijden. De wederpartij heeft echter niet zelden kosten gemaakt en investeringen gedaan met het oog op de duurovereenkomst; daarbij speelt natuurlijk tevens het feit dat de wederpartij ervan uitgaat dat de overeenkomst (voor bepaalde of onbepaalde tijd) voor hem voordelig zal zijn. Door opzegging valt voor deze partij een belangrijk vermogensbestanddeel weg; hetgeen aanleiding kan zijn tot het vorderen van schadevergoeding.

Het onderwerp opzegging van duurovereenkomsten mag zich verheugen in grote belangstelling van wetenschap en rechtspraak. In deze bijdrage wordt weergegeven wat de stand van zaken is, met de kanttekening dat – gezien de discussie in de literatuur – het laatste woord erover nog niet gezegd is. Kern van deze bijdrage is de opzegging van een bijzondere soort duurovereenkomsten, namelijk de distributieovereenkomst. Daarbij zal tevens aandacht worden besteed aan de rechtsfiguur opzegging van duurovereenkomsten in meer algemene zin.

Opzegging van duurovereenkomsten inzake distributie

In Hoge Raad 3 december 1999, NJ 2000, 120, vgl. ook J.G.J. Rinkes in *NTBR* 2000, p. 126–127, (Maison Louis Latour SARL/P. de Bruijn Wijnkopers Anno 1772 BV) was aan de orde een distributieovereenkomst van onbepaalde duur. Kort weergegeven bepaalt de Hoge Raad inzake de opzegging van een dergelijke overeenkomst dat, bij gebreke van een wettelijke of contractuele regeling omtrent opzegging, de vraag of de opzegging in een concreet geval het beoogde rechtsgevolg heeft gehad (namelijk: beëindiging van de overeenkomst), beantwoordt zal moeten worden aan de hand van de redelijkheid en billijkheid in verband met de omstandigheden van het geval. Dit geldt niet enkel voor een distributieovereenkomst zonder opzeggelingen; de Hoge Raad overweegt dat de hierboven genoemde eisen ook gelden indien de overeenkomst zonder meer opzegbaar is.

De casus

De Bruijn drijft een wijnkoperij die vanaf 1772 bestaat; Latour drijft sinds 1797 een wijnhuis te Beaune (Frankrijk). Partijen doen al vanaf 1892 zaken met elkaar. De Bruijn importeert vanouds Latourwijnen. Sedert 1977 was ook Walraven & Sax distributeur van Latour in Nederland. In 1983 heeft een voormalig werknemer van Walraven & Sax een eigen bedrijf opgericht onder de naam Heeren van Heusden Wijnkopers BV. Latour heeft haar overeenkomst met Walraven & Sax beëindigd en zij is sedertdien exclusief aan Heeren van Heusden gaan leveren, waarbij De Bruijn van deze exclusiviteit bleef uitgezonderd. Naar aanleiding van onderlinge problemen hebben de betrokken partijen, te weten Latour, haar

Opzegging van distributieovereenkomsten

Nederlandse dochter Louis Latour Export Heusden BV, Heeren van Heusden en De Bruijn op 2 oktober 1987 te Beaune een overeenkomst gesloten, onder meer inhoudende dat Heeren van Heusden de exclusieve distributeur van Latour is en dat De Bruijn de prijsstelling van Heeren van Heusden moet volgen. Aan De Bruijn is een beperking van haar importvolume opgelegd. Bij brief van 19 juli 1993 is namens Latour de voormelde overeenkomst aan De Bruijn opgezegd tegen 1 augustus 1994 onder opgave van redenen. De Bruijn vordert – kort gezegd – primair ongedaanmaking van de opzegging, en subsidiair nakoming met vergoeding van de tengevolge van de opzegging geleden schade. De Bruijn baseert deze vordering op de stelling dat de tussen partijen gesloten overeenkomst geen opzegregeling kent en dat die overeenkomst daarom rechtens enkel opzegbaar is wegens een gegronde reden, welke echter volgens haar ontbreekt (een rechtsgeldige opzegging vereist een redelijke grond, aldus De Bruijn, die deze in casu niet aanwezig acht).

De procedure in eerdere instanties

In casu had het Hof Arnhem in hoger beroep vooropgesteld dat een overeenkomst als de onderhavige in beginsel opzegbaar is, doch oordeelde dat, alle omstandigheden in aanmerking genomen, voor die opzegging in het onderhavige geval voor Latour een redelijke grond zou moeten (hebben) bestaan. Volgens het hof impliceert het in aanmerking nemen van alle omstandigheden van het geval mede een afweging van de belangen van beide partijen. De lange duur van de handelsrelatie speelt daarbij een rol, aldus het hof, dat voorts de door Latour aangevoerde redenen niet als redelijke gronden beschouwt (van die redenen kunnen worden genoemd het streven van De Bruijn naar wijziging van de afspraken teneinde 'positieverbetering' op de markt te bewerkstelligen, en het feit dat De Bruijn zich in onvoldoende mate richtte op de prijsindicaties van Latour). Op grond daarvan en gezien het oordeel van het hof dat De Bruijn niet heeft ingestemd met de opzegging en een redelijk belang heeft bij het voortzetten van de overeenkomst, heeft het hof de vorderingen van De Bruijn toegewezen.

Oordeel van de Hoge Raad

Inzake duurovereenkomsten als de onderhavige (distributieovereenkomst voor onbepaalde duur) bestond rechtens onduidelijkheid inzake de vraag of daarbij een algemene opzegbevoegdheid bestond, ook als daartoe geen (gegronde) reden aanwezig was. De Hoge Raad overweegt dienaangaande dat de

opvatting dat een distributieovereenkomst als de onderhavige altijd opzegbaar is in dier voege dat de leverancier ook zonder grond mag opzeggen en dat die opzegging altijd tot gevolg heeft dat de overeenkomst wordt beëindigd, in haar algemeenheid geen steun vindt in het recht. Bij gebrek van een wettelijke of contractuele regeling omtrent opzegging zal de vraag of een opzegging in een concreet geval het beoogde rechtsgevolg heeft gehad, beantwoord moeten worden aan de hand van de redelijkheid en de billijkheid in verband met de omstandigheden van dat geval. Ook indien uit de aard van een specifieke distributieovereenkomst zou volgen dat zij in beginsel zonder meer opzegbaar is, kunnen de eisen van redelijkheid en billijkheid in verband met de concrete omstandigheden van het geval meebrengen dat de opzegging slechts tot beëindiging van de overeenkomst leidt indien een voldoende zwaarwegende grond voor toepassing bestaat.

Opzegging van distributieovereenkomsten

De distributieovereenkomst kent geen afzonderlijke wettelijke regeling. De noodzaak daartoe is recentelijk verdedigd door C.A.M. van de Pavverd in haar dissertatie *De opzegging van distributieovereenkomsten*, diss. Amsterdam, Deventer 1999 (p. 303 e.v.). Het distributierecht (dat een belangrijke internationale dimensie heeft) mag zich verheugen in toenemende belangstelling; naast het genoemde onderzoek verwijst ik voor Nederland met name naar J.M. Barendrecht en G.R.B. van Peurseem, *Distributieovereenkomsten*, Deventer 1997.

Algemene opzeggingsbevoegdheid?

Een van de kernvragen is, of bij distributieovereenkomsten voor onbepaalde tijd het uitgangspunt moet zijn dat een algemene opzeggingsbevoegdheid bestaat. Van de Pavverd verdedigt deze stelling onder meer met een beroep op het karakter van de distributieovereenkomst, de eisen van het handelsverkeer en een relativering van de wenselijkheid dat de distributeur als economisch zwakkere partij bescherming behoeft (diss., p. 64 e.v.). De rechtsfiguur opzegging heeft nogal wat aandacht gekregen in de wetenschappelijke literatuur (vgl. onder meer Mon. Nieuw BW-A10 (Hammerstein/Vranken) en A. Hammerstein, *De opzegging als juridisch precisie-instrument*, in: *Struycken-bundel*, Zwolle 1996, p. 103 e.v.). Een kernvraag daarbij is of – als gezegd – het bestaan van een algemene opzegbevoegdheid moet worden aangenomen. Duidelijk is dat daarvoor vrijwel altijd in hoofdzaak commerciële argumenten zullen bestaan (de leverancier meent bijvoorbeeld elders een zake-

Opzegging van distributieovereenkomsten

lijk aantrekkelijker partner te kunnen vinden, en wenst de oorspronkelijke distributierelatie te beëindigen). Daarbij speelt een belangrijke rol wat terzake rechtens is; enkel commerciële argumenten kunnen niet de doorslag geven. Van de Paverd (a.w., p. 72) acht verdedigbaar dat met name vanwege commerciële argumenten (handelspraktijk) een algemene opzegbevoegdheid mag worden aangenomen. Het is de vraag of deze opvatting stand kan houden. Weliswaar kunnen bij distributieovereenkomsten voor onbepaalde tijd commerciële argumenten aangevoerd worden voor het aannemen van een algemene opzeggingsbevoegdheid; dat is echter niet conform de huidige stand van zaken in het Nederlandse recht. De ontwikkeling van de rechtsfiguur opzegging in het Nederlandse recht (vgl. de aangegeven literatuur) is namelijk aldus geweest dat gesteld moet worden dat het stelsel van de wet en de wel in de wet geregelde gevallen onvoldoende grond bieden voor een juridische onderbouwing van het bestaan van een algemene opzegbevoegdheid bij duurovereenkomsten van onbepaalde tijd. Dat is (vgl. Van de Paverd, t.a.p.) wel het geval in *common law*-doctrine ('terminable at will'), maar de rechtshandeling opzegging heeft in de *common law* een andere en veel sterkere positie dan in het Nederlandse recht. Weliswaar zijn commerciële contracten naar *common-law doctrine* oppervlakkig gezien vergelijkbaar met contracten uit de *civil law*-landen, maar deze gelijkenis is beperkt. In de *common-law* landen is de basis van het contractenrecht 'promise rather than agreement', en contractenrecht betreft in beginsel de vraag of een toezegging door het recht wordt bekrachtigd. De contractsvrijheid staat daarbij voorop, en ook de rechtsgevolgen van een (eenzijdige) opzegging zullen in dat licht worden beoordeeld op grond van een feitelijke afweging van belangen (vgl. G.H. Samuel & J.G.J. Rinkes, *Law of Obligations*, Cavendish/Londen 1996, p. 207-218). Naar Nederlands recht is een algemene opzegbevoegdheid bij duurovereenkomsten voor onbepaalde tijd als rechtsfiguur slecht verenigbaar met het beginsel van de bindende kracht van de (wederkerige) overeenkomst.

Situatie inzake opzegging distributieovereenkomsten in enkele andere EU-lidstaten

Distributie-overeenkomsten zijn niet zelden grensoverschrijdend. Voor een goed begrip lijkt het nuttig om de situatie met betrekking tot opzegging van dergelijke overeenkomsten in enkele andere EU-lidstaten kort (inleidend en in praktische zin) nader te bekijken.

Frankrijk

In Frankrijk kent men (evenmin als in Nederland) een afzonderlijke wettelijke regeling van de distributieovereenkomst (vgl. ook M.W. Hesselink, *De redelijkheid en billijkheid in het Europese privaatrecht*, Deventer 1999, p. 374-375). Distributieovereenkomsten kunnen worden aangegaan voor bepaalde of voor onbepaalde tijd. Ingeval een distributieovereenkomst is aangegaan voor onbepaalde tijd mag elke partij opzeggen tegen een overeengekomen termijn, of, bij gebrek daarvan, een redelijke termijn. In beginsel ontstaat door opzegging geen recht op schadevergoeding tenzij uitdrukkelijk of stilzwijgend is overeengekomen dat de overeenkomst telkens met een bepaalde termijn zou worden verlengd. Echter, op grond van de wet (artikel 36.5 van de 'maatregel van 1 december 1986') is abrupte beëindiging van enige langlopende contractuele relatie verboden, ongeacht of deze van bepaalde of onbepaalde duur is. Elke opzegging moet worden gedaan met inachtneming van de maatstaven van redelijkheid en billijkheid (de *bonne foi*), waarbij met name de duur van de relatie van belang is. Deze regel geldt ook indien een contractuele opzegtermijn bestond. Schending van deze regel kan aanleiding zijn tot schadeplichtigheid. Bij tekortkoming kan wel onverwijld worden opgezegd, zij het dat de wederpartij voorafgaand daaraan door kennisgeving moet zijn geïnformeerd over zijn verzuim.

Italië

In Italië bestaat geen afzonderlijke wet terzake, en evenmin een wettelijke verplichting tot het hanteren van een opzegtermijn. Bij een distributieovereenkomst van onbepaalde duur dient op grond van de rechtspraak een redelijke termijn te worden gehanteerd, afhankelijk van de duur van de overeenkomst en de algemene commerciële gebruiken in de desbetreffende tak van de handel. Bij tekortkoming is opzegging mogelijk. De wet (CC artikel 1456) maakt het mogelijk dat in de overeenkomst een aantal verplichtingen wordt opgenomen welke, indien deze worden geschonden, recht geven op eenvoudige schriftelijke beëindiging van de overeenkomst. Bij beëindiging conform de hierboven aangegeven regels voor een 'redelijke termijn' ontstaat bij de wederpartij geen recht op schadevergoeding (bij tekortschieten is dat natuurlijk wel het geval, maar dan is sprake van schadevergoeding op grond van wanprestatie).

Verenigd Koninkrijk (Engeland)

In het Engelse recht geldt terzake van de beëindiging van distributie-overeenkomsten de algemene

Opzegging van distributieovereenkomsten

regel dat opzegging bij overeenkomsten van onbepaalde duur mogelijk is met inachtneming van de bedoeling van partijen ten tijde van het aangaan van de overeenkomst, de looptijd van de overeenkomst, de tijd die het de distributeur zou kosten om de verloren nering te vervangen, alsmede het algehele effect van de beëindiging op de onderneming van de distributeur. Daarbij dient ook nog een aantal andere omstandigheden in overweging te worden genomen, namelijk de reden voor opzegging (wenst de leverancier een andere distributeur te vinden, of is de leverancier vanwege goede redenen niet tevreden met de gang van zaken?), en gebruikelijke opzegtermijnen bij vergelijkbare distributie-overeenkomsten in de desbetreffende tak van de handel. Schadevergoeding *in lieu* (in plaats van) compensatie van inkomensderiving is mogelijk: in plaats van een opzegtermijn biedt de leverancier aan om een bedrag ineens te betalen bij onmiddellijke beëindiging. Indien de leverancier aldus de distributeur een geldsom (als 'lump sum') aanbiedt ter compensatie van onmiddellijke beëindiging is de vraag of een distributeur verplicht is deze te aanvaarden. Dat is niet het geval: enkel geld aan nemen hoeft niet in de plaats te komen van de mogelijkheid voor de distributeur om nog enige tijd (gedurende een redelijke opzegperiode) door te kunnen gaan met het leveren van de onderhavige producten aan zijn afnemers (hetgeen de distributeur om verschillende redenen een bedrijfsvoordeel kan opleveren).

Schadevergoeding bij 'wrongful termination' door de leverancier is mogelijk, doch deze is beperkt tot het bedrag van het verlies van de distributie gedurende de periode van de opzegtermijn welke in acht had moeten worden genomen, tenzij partijen voorafgaand een andere schadevergoedingsberekening waren overeengekomen ('liquidated damages').

Bondsrepubliek Duitsland

Naar Duits recht geldt dat distributie-overeenkomsten kunnen worden aangegaan voor bepaalde of voor onbepaalde duur. Bij een overeenkomst van onbepaalde duur mag worden opgezegd tegen de in de overeenkomst bepaalde termijn (indien aanwezig, opnemen termijn is gebruikelijk). Er is geen specifieke jurisprudentie op het gebied van de opzegging van distributie-overeenkomsten van onbepaalde duur, wel voor agentuurovereenkomsten. Onduidelijk is of de rechtspraak *a quo* voor agentuurovereenkomsten op grond van par. 89 Handelsgesetzbuch ook geldt voor distributie-overeenkomsten. De standaarduitspraak van het Bundesgerichtshof (BGH) inzake opzegging agentuurovereenkomsten betrof

autoverkoop met een contractuele opzegtermijn van één jaar per einde kalendermaand. Het BGH accordeerde een dergelijke termijn. In de doctrine wordt echter aangenomen dat een periode van zes maanden voldoende is, mits geen uitzonderlijke investeringen zijn gedaan door de agent. Opzegging is wel mogelijk indien sprake is van een tekortkoming, of indien voortzetting van de relatie niet kan worden gevegd, bijvoorbeeld als een concurrent wordt overgenomen, of bij (willekeurige) weigering van de agent instructies op te volgen zonder steekhoudende redenen. Schadevergoeding van 'opzagschade' is ook bij distributie-overeenkomsten mogelijk bij analoge toepassing van de rechtspraak inzake agentuur; de Duitse doctrine verdedigt deze opvatting in verband met de ratio van de eerder genoemde par. 89 HGB, mits voldaan is aan een aantal voorwaarden: de contractuele relatie moet dusdanig zijn dat niet enkel sprake is van een relatie koper-verkoper, de distributie moet geïntegreerd zijn in de onderneming van de wederpartij, en de distributeur moet contractueel verplicht zijn de adresgegevens van zijn klantenbestand aan de leverancier over te dragen bij beëindiging. Van integratie van de distributie in de onderneming van de wederpartij is sprake indien deze een exclusief recht verkrijgt, waarbij de leverancier recht heeft op controle en supervisie, de wederpartij verplicht is tot een bepaalde afname van producten, alsmede de verplichting heeft bepaalde voorraden en/of onderdelen voorhanden te hebben, waarbij nog komt het recht van de leverancier om de onderneming van de wederpartij te inspecteren, inclusief diens administratie, en de wederpartij verplicht is tot het afleggen van rekening en verantwoording (vgl. par. 89b HGB). Indien aan deze voorwaarden is voldaan, dient schadevergoeding te worden betaald bij opzegging van de distributie-overeenkomst, waarbij de berekening analoog zal zijn aan die voor het beëindigen van een agentuurovereenkomst.

Heeft opzegging het beoogde effect?

In algemene zin eindigt een duurovereenkomst die voor *bepaalde* tijd is aangegaan door het verstrijken van de bij overeenkomst bepaalde periode. Dit betekent tevens dat in principe tussentijdse opzegging niet mogelijk is, tenzij sprake is van *imprévision* (onvoorziene omstandigheden, artikel 6:258 BW), dan wel indien daarvoor dwingende wettelijke regels bestaan welke opzegging toestaan, of als anderszins is afgesproken. Bij dat laatste (contractuele afspraken) is regelend recht relevant bij de afweging van hetgeen redelijk en billijk is bij binding aan duurovereenkomsten (de problematiek van langdurige contractsbin-

Opzegging van distributieovereenkomsten

ding in met name eenzijdig opgestelde algemene voorwaarden laat ik daarbij buiten beschouwing, vgl. artikel 6:237 onder j en k BW).

Een duurovereenkomst voor *onbepaalde* tijd kan eindigen met wederzijds goedvinden, eenzijdig door opzegging, bij ontbinding wegens wanprestatie of op gronden in de wet of contract genoemd. Bij eenzijdige opzegging dient aan de hand van het arrest inzake *Maison Latour* te worden beoordeeld of de opzegging het beoogde effect heeft (zie hierboven). In bepaalde omstandigheden kan opzegging niet rechtsgeldig plaatsvinden dan nadat de wederzijdse belangen in goed overleg zijn besproken en de opzegging is gedaan met inachtneming van die belangen (vgl. HR 9 april 1999, RvdW 1999, 64, waarover V. van den Brink, *Beëindiging (privaatrechtelijke) duurovereenkomst door overheid*, *NbBW* 1999, p. 70-72, vgl. ook W.L. Valk, *Opzegging van duurovereenkomsten*, *NbBW* 1998, p. 30 e.v. en G.J. Knijp, *Duurovereenkomsten en faillissement*, *NbBW* 1998, p. 45 e.v.).

De precieze regels inzake rechtsgeldige opzegging van duurovereenkomsten voor onbepaalde tijd en de rechtsgevolgen daarvan zijn vooralsnog niet geheel duidelijk. Bij de *agentuurovereenkomst* (vgl. ook de situatie in de Bondsrepubliek Duitsland, hierboven kort weergegeven) biedt de Nederlandse wet meer zekerheid dan bij de tot op zekere hoogte vergelijkbare *distributieovereenkomsten*: op gedetailleerde wijze is aangegeven in artikel 7:428 e.v. BW op welke wijze een agentuurovereenkomst kan worden beëindigd, en welke schadevergoeding dient te worden betaald. Bij onmiddellijke opzegging van agentuurovereenkomsten staat centraal de (ook postcontractuele) zorgvuldigheidsverplichting jegens de agent (vgl. Rb. Utrecht 20 november 1997, KG 1998, 95, waarover S.Y.Th. Meijer, *De beëindiging van de agentuurovereenkomst*, *NbBW* 1998, p. 61-64, zie ook dezelfde, *Middellijke vertegenwoordiging*, *Deventer* 1999). Overigens heeft ook de agent postcontractuele verplichtingen, eveneens op grond van de maatstaven van redelijkheid en billijkheid.

Ter afsluiting

De Hoge Raad heeft in het arrest inzake *Maison Louis Latour* uitgemaakt dat het Nederlandse recht geen algemene opzegbevoegdheid kent. De Hoge Raad biedt op dat punt duidelijkheid. De vraag of opzegging van een distributieovereenkomst van onbepaalde duur in een concreet geval het beoogde rechtsgevolg heeft (namelijk: beëindiging van de relatie), zal beantwoord moeten worden aan de hand van de redelijkheid en billijkheid in verband met de

omstandigheden van het geval. Daarbij geldt dat, ook indien uit de aard van de distributieovereenkomst volgt dat deze zonder meer opzegbaar is, volgens dezelfde maatstaven opzegging slechts tot beëindiging van de overeenkomst leidt indien een voldoende zwaarwegende grond voor opzegging bestaat, aldus de Hoge Raad (r.o. 3.5). Daarmee wordt een strenge maatstaf aangelegd bij de beoordeling van een eenzijdige opzegging van een dergelijke duurovereenkomst voor onbepaalde tijd. In concreto betekent dit dat niet snel zal kunnen worden opgezegd (de Hoge Raad spreekt van een 'zwaarwegende grond'). Indien een opzegging niet rechtsgeldig is, zal de overeenkomst worden voortgezet (nagekomen) en bestaat een grond voor vergoeding van schade die de distributeur heeft geleden door de onterechte opzegging. Elke opzegging zal getoetst moeten worden aan de maatstaven van redelijkheid en billijkheid, waarbij tal van omstandigheden een rol zullen spelen (bijvoorbeeld: duur van de overeenkomst, opzegtermijn, eventuele compensatie voor de distributeur). Duidelijk is dat deze regel in het belang is van de distributeur, die niet zelden belangrijke investeringen heeft gedaan. Praktisch gezien is raadzaam om als eerste optie te streven naar beëindiging van de overeenkomst met wederzijds goedvinden. De Vries (*NTBR* 2000, p. 231-240) meent overigens dat de rechtsvormende waarde van de uitspraak van de Hoge Raad inzake *Maison Latour* beperkt is omdat het hier met name ging om een contractuele relatie van uitzonderlijk lange duur, en stelt met Van de Pavverd (diss.) dat het uitgangspunt moet zijn dat een leverancier bij distributie-overeenkomsten van onbepaalde duur bevoegd moet zijn om op te zeggen om nagenoeg elke reden.

Dogmatisch gezien is daarmee de kous (nog) niet af. Van belang is dat nader onderzocht moet worden of een rechtsgrond kan bestaan voor eventuele schadevergoeding indien de distributieovereenkomst rechtsgeldig is opgezegd. Anders gezegd: bestaat ook bij rechtsgeldige opzegging recht op schadevergoeding, en op welke grondslag zou deze kunnen worden toegewezen? Daarbij moet onderscheid worden gemaakt tussen schade tengevolge van de opzegging zelf, en schade tengevolge van latere omstandigheden (met name de verslechtering van de concurrentiepositie van de distributeur). Deze kwestie is besproken in de literatuur; een aantal grondslagen dient zich aan, zoals de redelijkheid en billijkheid, of een vordering op grond van ongerechtvaardigde verrijking van de leverancier (die een vermogensvoordeel verkrijgt, terwijl de distributeur nadeel lijdt door de opzegging, of in een later stadium door verlies van markt-

Opzegging van distributieovereenkomsten

positie). Een eenduidige uitspraak terzake is (nog) niet mogelijk; korthedshalve verwijs ik naar de discussie terzake, vgl. Van de Paverd, a.w., p. 117 e.v., en de uitvoerige bespreking van de diss. Van de Paverd door G.J.P. de Vries, t.a.p.

Voor een verrijksactie lijkt weinig grond te bestaan indien opzegging het beoogde rechtsgevolg heeft (zie inzake de beperkingen van de verrijksactie als billijkheidsinstrument Engelhard/Van Maanen in *NTBR* 1998, p. 309-324, Van de Paverd, a.w., p. 156, vgl. ook C.J. de Kruijf, Beëindiging van een distributieovereenkomst, *NbBW* 1998, p. 130-134). Enkel de maatstaven van de redelijkheid en billijkheid als grondslag is een te smalle basis, tenzij een en ander aansluit bij wel in de wet geregelde gevallen en het systeem van de wet. Aansluiting bij de wettelijke opzegregels voor de regels betreffende opdracht is een mogelijke optie. Aantrekkelijker lijkt mij analoge toepassing te overwegen van de beëindigingsregels voor agentuurovereenkomsten van onbepaalde duur (artikel 7:437 BW), zoals in de Bondsrepubliek Duitsland wordt verdedigd. De regel van artikel 7:437 lid 1 BW is overigens van regelend recht, vgl. artikel 7:445 BW (*imprévision* natuurlijk niet); raadzaam is voor partijen bij agentuur en distributie voor onbepaalde tijd de opzegtermijn en gevolgen voor opzegging contractueel te regelen. Dogmatisch gezien minder wenselijk is naar mijn mening analoge toepassing van de regels voor onvoorziene omstandigheden, aangevuld met een op grond van de maatstaven van de redelijkheid en billijkheid ingekleurde schadevergoedingsverplichting. Deze verplichting bestaat niet per definitie op grond van de wet bij een rechtsgeldig beroep op *imprévision*.

De uitspraak van de Hoge Raad inzake *Maison Latour* brengt, in het verlengde van het arrest *Matel/Borka* (HR 21 juni 1991, NJ 1991, 742), met zich

dat bij opzegging van distributieovereenkomsten voor onbepaalde tijd geldt (a) dat er een gegronde reden voor opzegging moet zijn, (b) dat een redelijke opzegtermijn in acht moet worden genomen, en (c) dat de eisen van redelijkheid en billijkheid kunnen nopen tot toekenning van een schadevergoeding (al is de precieze grondslag daarvoor onduidelijk). Zelfs indien opzegging voorzien is, kan de grond daarvoor getoetst worden aan de genoemde eisen. De uitspraak houdt daarmee in dat de rechter het evenwicht tussen partijen dient te bewaken, ook 'post-contractueel'. Een voorbeeld daarvan is te vinden in het arrest *Contilack/Siero* (Hof Amsterdam 3 oktober 1996, rolnr. 946/95, n.g.), zij het dat de juistheid van de aldaar gehanteerde maatstaf betwist wordt (zie Van de Paverd, a.w., p. 198).

Voor de praktijk van het recht inzake distributieovereenkomsten lijkt het raadzaam om in gedetailleerd overleg met partijen zowel bij distributieovereenkomsten van bepaalde als onbepaalde tijd vooraf te regelen welke opzegtermijn moet gelden, en welke schadevergoeding moet worden betaald ingeval eenzijdig wordt opgezegd. Daar komt nog bij dat, gezien de hierboven vermelde rechtsvergelijkende notities (en de bestaande verschillen in toepasselijke regels), bijzondere aandacht moet worden besteed aan rechtskeuze- en forumkeuzeclausules bij distributieovereenkomsten (zie ook mijn bijdrage *Distributiecontracten*, in: B. Wessels en T.H.M. van Wechem, *Contracteren in de internationale praktijk* deel II, Deventer 1995, p. 105-123).

Mr. J.G.J. Rinkes is universitair hoofddocent privaatrecht aan de Universiteit Maastricht, tevens is hij Raadsheer-plv. bij het Gerechtshof Arnhem en medewerker bij wetenschappelijk bureau Caron & Stevens/Baker & McKenzie te Amsterdam.